

Проф. др ЈОВАНА М. ЧИКИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за социологију
Др Зорана Ђинђића 2, Нови Сад, Србија
Е-адреса: jovana.cikic@ff.uns.ac.rs

ТРАНСФОРМАЦИЈА БРАКА И РАЂАЊА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ СЕЛУ

САЖЕТАК: Сеоске жене често се перципирају као снага руралног развоја, посебно у контексту руралне демографске обнове. Притом, њихова партиципација у руралној биолошкој репродукцији одређена је бројним факторима који се могу препознати у обележјима руралног родног режима. У раду се анализирају обележја брачности и рађања сеоских жена из генерацијске перспективе. Претпоставка је да постоје генерацијске разлике у ставовима и праксама брачности и рађања, а да се оне могу објаснити променама руралног родног режима. Анализа је вршена на основу података из истраживања у којем су учествовале 503 сеоске жене из 14 војвођанских села. Резултати показују да постоје генерацијске разлике у перцепцији и праксама брачности, као и рађања. Генерацијски отклон од традиционалних схватања, стандарда и пракси приметнији је у домену брачности него рађања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: брачност, рађање, сеоске жене, генерацијске разлике

УВОД

Иако нису сва рурална подручја погођена депопулацијом у истој мери, чињеница је да се у последња пола века укупна сеоска популација у Србији умањила за чак 1,8 милиона тј. за скоро 40%.¹ Рурална депопулација демографска је последица, али и узрок ниских стопа рађања, негативног миграторног салда и руралне сенилизације. Шире, она је узрочно-последично повезана с падом социјалне виталности српског села. Зато се као један од императива у научном и стручном дискурсу о српском селу истиче потреба за његовом свеобухватном руралном обновом. Притом, често се истиче важност (нове) улоге сеоских жена – оне се перципирају као (скривена) снага руралне репродукције и руралног развоја.²

У условима изражене руралне депопулације и руралног демографског самообнављања, од сеоских жена се очекује

¹ Ради упоредивости података, у обзир су узети само статистички подаци за сеоска насеља на подручју Централне Србије и Војводине. Вид. у: S. Radovanović (1999): „Osnovne tendencije u demografskom razvitku seoskog stanovništva i neki problemi njegove revitalizacije”, *Stanovništvo*, XXXVII (1–4): 9–24; Републички завод за статистику (2013): *Попис становништва, домаћинства и становна 2011. године – књига 2 (српосрп и њл)*, Београд: Републички завод за статистику.

² О улози жена у руралној обнови и руралном развоју у савременом српском друштву вид. у: С. Марков (1995): „Сеоске жене – ‘скривена’ снага руралног развоја”, *Виђења*, 3: 185–191; М. Бабовић (2014): „Родни аспекти приступа економским ресурсима у процесима територијализације: истраживање у Златиборском региону”, *Социолошки њрепег*, XLIII (3): 353–381; О. Мунитлак Ивановић, П. Митић, Н. Распоповић (2016): „Перспективе руралног женског предузетништва у АП Војводини”, *Пословна економија*, X (1): 157–172; М. Бабовић, О. Вуковић (2008): *Жене на селу као потажући ђланови пољопривредног домаћинства: положај, улоге и социјална права*, Београд: Secons – UNDP; М. Благојевић Hughson (2010): *Жене на селу у Војводини: свакодневни живот и рурални развој*, Нови Сад: Pokrajinski завод за равноправност полова; М. Благојевић Hughson (2008): *Seoske женске организације у Војводини*, Нови Сад: Pokrajinski завод за равноправност полова; Ј. Їкић (2021): *Seoske жене и економска (ре)продукција руралности*, Нови Сад: Filozofski fakultet.

да рађају. Обим и начин партиципације жена у биолошкој руралној репродукцији одређен је сложеним детерминизмом сачињеним од биолошких, психолошких, социјално-демографских, културних, економских и правно-политичких фактора.³ Ови фактори јасно се препознају у обележјима руралне структуре, али и руралног родног режима као специфичног, родно и просторно обликованог система улога и положаја, очекивања и могућности.⁴ С обзиром на то да су рурални родни режими променљиви, њихов утицај на обликовање партиципације жена у свим димензијама руралне репродукције (па тако и биолошкој) је варијабилан. Такође, на шансе, улоге и положај жена утиче и генерацијска припадност, као и међугенерациски односи.⁵

Стога је циљ рада да се идентификују и анализирају генерацијске разлике у праксама брачности и рађања међу сеоским женама, као и њихови ставови према браку и рађању који утичу на саме праксе. Основна претпоставка је да постоје изражене генерацијске разлике у ставовима и праксама брачности и рађања, а да се оне могу објаснити променама руралног родног режима. За потребе истраживања, испитанице су подељене у три генерације: млађе (до 39 година), средовечне (40–59 година) и старије сеоске жене (60 и више година).

³ J. Čikić (2017): „Biološka reprodukcija porodičnih gazdinstava: iz perspektive ruralnog rodnog režima”, *Sociologija*, LIX (1): 102–123.

⁴ О појму и карактеристикама (руралног) родног режима вид. у: М. Благојевић Ђусон (2013): *Rodni barometar u Srbiji: razvoj i svakodnevni život*, Београд: UN WOMEN; М. Благојевић Ђусон (2010): *Žene na selu u Vojvodini: svakodnevni život i ruralni razvoj*; I. Asztalos Morell, B. Bock (2008): “Rural gender regimes: the development of rural gender research and design of a comparative approach”. *Gender Regimes, Citizen Participation and Rural Restructuring (Research in Rural Sociology and Development, Volume 13)*, Oxford: Emerald Group Publishing Limited, 3–30.

⁵ S. McDaniel (2001): “Born at the Right Time? Gendered Generations and Webs of Entitlement and Responsibility”, *The Canadian Journal of Sociology*, XXVI (2): 193–214.

Претпоставља се да су припаднице млађе и старије генерације најудаљеније у праксама и ставовима о браку и рађању.

МЕТОД РАДА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

Анализа пракси и ставова о брачности и рађању међу сеоским женама вршена је на основу података прикупљених у истраживању о њиховој партиципацији у сва три основна облика руралне репродукције. Подаци су прикупљени на узорку од укупно 503 жене које живе у 14 села на територији АП Војводине. Одабир узорка вршен је у две фазе. У првој су одабрана села, док је у другој дефинисан узорак сеоских жена. Избор села вршен је на основу њихове популационе величине⁶ и степена развијености општине⁷ којој припадају. Основна намера била је да се узорком обухвате села различитог броја становника и степена развијености.⁸ У другој фази, одабран је узорак сеоских жена из претходно одабраних 14 села. Укупна популација жена у овим насељима стратификована је према старости, а главни критеријуми за одабир жена у узорак било је пунолетство и стално пребивалиште у сеоском насељу.

⁶ Према популационој величини, села у Војводини су за потребе истраживања подељена у три групе: а) мала села (до 1.500 становника), б) села средње величине (1.501–3.500 становника) и в) велика села (преко 3.501 становника).

⁷ Према степену развијености, општине у Републици Србији су подељене у четири групе: а) општине са високим степеном развијености (изнад националног просека), б) општине са средњим степеном развијености (80–100% националног просека), в) општине са ниским степеном развијености (60–80% националног просека) и г) екстремно неразвијене општине (испод 60% националног просека). У оквиру четврте групе, посебно се издвајају девастиране општине (степен развијености је нижи од 50% националног просека) (*Службени гласник*, 2014, број 104).

⁸ Случајним одабиром изабране су по три општине са високим и ниским степеном развијености, као и шест општина са умереним степеном развијености. Након тога, на основу списка села у овим општинама сортираних према броју становника, случајно је изабрано 14 насеља.

Табела 1. Главне карактеристике узорка сеоских жена

<i>Генерацјјска ѿријадносћ</i>	<i>%</i>	<i>Радни сћайјус</i>	<i>%</i>
млађе жене (18–39 година)	31,8	запослене	29,8
средовечне жене (40–59 година)	35,2	незапослене	19,7
старије жене (60+ година)	33,0	домаћице	17,5
		ученице, студенткиње	5,6
		пензионерке	27,4
<i>Ниво образовања</i>	<i>%</i>	<i>Тип ѿродице</i>	<i>%</i>
без школе	1,6	самачко домаћинство	10,7
основна школа	28,0	брачни пар без деце	14,5
средња школа	50,5	брачни пар са децом	46,7
виша школа	7,4	једнородитељска породица	4,2
факултет	12,5	проширена породица	23,1
		остало	0,4
<i>Брачни сћайјус</i>	<i>%</i>	<i>Број деце</i>	<i>%</i>
неудате	13,9	без деце	19,8
удате	61,8	једно дете	13,6
разведене	3,6	двоје и троје деце	62,9
удовице	20,7	четворо и више деце	3,8
<i>Сћрукћура ѿродичној буцејја</i>	<i>%</i>	<i>Субјекћивна ѿроцена финансијске сћујуације</i>	<i>%</i>
приходи из пољопривреде	8,0	веома добра	4,0
приходи из непољопр. активности	51,7	добра	61,4
приходи из пољопривреде и из непољопр. активности	40,2	лоша	27,3
		веома лоша	7,4

Извор: резултати истраживања

Просечна старост испитаница износи 44 године. Већина испитаница су током истраживања биле у браку, али је приметан и значајан удео удовица ($1/5$), што је последица високог учешћа старијих испитаница у узорку (као и у укупној популацији сеоских жена). Свака пета испитаница нема деце

– већина њих су младе сеоске жене (у својим двадесетим), које се још увек школују. Половина испитаница има завршену средњу школу. Просечан број чланова домаћинства у којима живе испитанице износи 3,7. За сеоске жене карактеристична је ниска стопа економске активности. Нешто мање од 10% испитаница живи на чисто пољопривредним газдинствима.

БРАЧНОСТ СЕОСКИХ ЖЕНА

Упркос подацима који показују да у последње три деценије у савременом српском друштву долази до „опадања универзалности брака”⁹, резултати овог истраживања сведоче о томе да је брак и даље друштвено пожељан и високо вреднован међу сеоским женама – чак 86,1% испитаница је (било) у браку, док се тек свака седма жена није удавала.¹⁰

⁹ Према подацима за период 1991–2019. године: а) смањује се удео првих бракова у укупно склопљеним браковима по посматраним годинама – док је 1991. године удео првих склопљених бракова износио 87,23%, у 2019. години он је за једну десетину мањи (79,04%); б) смањује се просечан број склопљених бракова на 1.000 становника – са 5,9 склопљених бракова на 1.000 становника (1991) на 5,1; в) расте просечна старост мушкараца и жене приликом склапања првог брака – просечна старост мушкараца увећала се у посматраном периоду за 3,7 година (са 27,7 на 31,4 године), док се просечна старост жена увећала за 4,8 година (са 23,8 на 28,6 година); то значи да се просечна старост мушкараца приликом склапања првог брака повећала за 13,4%, а жена за чак 20,2%. Према подацима пописа из 2011. године, 77,07% жена у Србији има брачно искуство (удате, удовице, разведене). Вид. у: Републички завод за статистику (2000–2019): *Демографска статистика*, Београд; Републички завод за статистику; М. Bobić, J. Vukelić (2011): „Deblokada druge demografske tranzicije”, *Sociologija*, XXXIII (2): 158; Републички завод за статистику (2013): *Брачни стипитус – подаци по општинама и градовима*, Београд; Републички завод за статистику.

¹⁰ Ово одговара резултатима истраживања брачности сеоских жена других аутора као што су Новаков, Гавриловић и Стјепановић Захаријевић, Пешић Јенаковић, Томановић и Станојевић. М. Новаков, *Породични и друштвени положај мајке у селу*, Нови Сад: Пољопривредни

Ово показује да се ступање у брак међу сеоским женама перцепира као значајна прекретница на животној путањи појединца којом се, између осталог, потврђује и ступање у свет одраслих. Међу испитаницама које имају брачно искуство, већина (71,8%) је и даље у браку, док је свака четврта испитаница удовица. Свега 4,2% жена су разведене, што је ниже од вредности на републичком нивоу¹¹.

Иако је искуство брака веома присутно, анализе указују да постоји статистички значајна генерацијска разлика у брачном статусу сеоских жена ($\chi^2=227,480$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,476$). Очекивано, међу старијим (2,4%) и средовечним испитаницама (3,4%) најмањи је удео оних које никада нису биле у браку.¹² С друге стране, више од трећине млађих сеоских жена (37,5%) нема брачно искуство, што потврђује раније уочену тенденцију ка одлагању нупцијалитета међу младима

факултет; Д. Гавриловић, Д. Стјепановић Захаријевић (2012): „Традиционалне и модерне вредности у транзиционој Србији”, *Теме*, XXXVI (3): 1087–1102; Д. Пешић Јенаћковић (2021): „Тип насеља као детерминанта брачног и репродуктивног понашања младих”, *Социолошки истраживања*, LX (2): 352–377; S. Tomanović, D. Stanojević, *Young people in Serbia 2015: Situation, perceptions, beliefs and aspirations*, Belgrade: Secons – Friedrich Ebert Stiftung.

¹¹ Према подацима пописа (2011), 5,69% жена старијих од 15 година су разведене. Вид. у: Републички завод за статистику (2013): *Брачни ситијас – подаци по општинама и градовима*, Београд: Републички завод за статистику.

¹² У традиционалним (сеоским) заједницама млади су рано ступали у брак, посебно девојке. Вулетић наводи да је просечна старост момака приликом склапања брака крајем 19. века у Србији износила 21,6 година, а девојака свега 19,6 година. Неретко, коначну одлуку о склапању брака доносили су родитељи, руководећи се при томе, или пореклом женика/невесте, или њиховим економским статусом. Вид. у: А. Вулетић (2008): *Брак у кнежевини Србији*, Београд: Завод за уџбенике; С. Марковић (1969): *Одабрани сјисци*, Београд: Матица српска и Српска књижевна задруга; М. Илић (2006): „Дете и жена на селу у Србији између два свјетска рата”, *Жене и деца 4. Србија и модернизацијским процесима XIX и XX века*, Београд: Хелсиншки одбор за људска права у Србији, 144.

у нашем друштву¹³. Реч је о пракси која је директно условљена променама структуралних фактора¹⁴, као и променама у руралном родном режиму, тј. улогама и положајима сеоских жена, али и њиховим аспирацијама и очекивањима¹⁵. Наведени чиниоци трансформисали су норме, а тиме и праксе које се односе на ступање у брак, његово напуштање, као и очекивања од брака/партнерства. Млади данас имају могућност да одлучују о: а) позиционирању времена склапања брака на животној путањи у односу на друге потребе и аспирације, б) правном регулисању партнерске везе, тј. животу у браку *de facto* или *de iure*, као и начину на који ће склопити брак и в) избору и промени партнера, као и окончању (ван)брачне заједнице¹⁶. На промене у брачном искуству млађих сеоских жена утичу и обрасци урбаног начина (брачног) живота, али и њихова (потенцијална) плуриактивност у (ре)продукцији руралности и, у складу са тим, њихов измењен положај у приватној и јавној сфери.

¹³ Ово се односи на младе у урбаним и руралним срединама. Вид. више у: М. Петровић (2019): *Социјална изойшћеност младих у руралним заједницама* (докторска дисертација), Нови Сад: Филозофски факултет; S. Tomanović (2012): „Tranzicije u porodičnom domenu”, *Mladi – naša sadašnjost: istraživanje socijalnih biografija mladih u Srbiji*, Beograd: Čigoja, 127.

¹⁴ Мисли се на пораст значаја и продужавање трајања образовања (посебно жена), пораст радне активности и заинтересованости за грађење каријере (посебно жена), али и немогућност и/или несигурност запослења, латентно бескућништво младих, специфичну природу савремених партнерских односа. Реч је, наравно, о концепту друге демографске транзиције.

¹⁵ Мисли се на индивидуализацију, потребу за самоактуализацијом, императив потраге за личним задовољством и сл. Вид.: М. Петровић, н. д.; С. Томановић. Д. Станојевић, н. д.

¹⁶ Избор партнера је данас резултат индивидуалне, а не родитељске/породичне одлуке. Основу брачне заједнице данас чине емотивна повезаност и интимни односи између партнера, а сама (ван)брачна заједница траје онолико колико (брачни) партнери у њој и кроз њу задовољавају своје потребе.

Са годинама живота расте и брачни стаж жена ($r=0,515$, $p=0,000$) – док се брачни стаж млађих испитаница креће у интервалу између шест и десет година, а средовечних између 11 и 15 година година, старије испитанице су углавном (биле) у браку више од 30 година. Такође, подаци указују на генерацијске разлике у диворцијалитету – међу средовечним испитаницама, највише је оних са искуством развода брака (6,2%), док их је међу старијим (2,4%) и млађим женама (1,9%), значајно мање. У случају старијих испитаница, то се може објаснити традиционалнијим стандардима и перцепцијом брачних односа, док је у случају млађих жена то последица кратког брачног стажа.

Осим на нивоу конкретних пракси, генерацијска трансформација брачности сеоских жена може да се анализира и на основу промене схватања о браку¹⁷. Резултати показују да чак $\frac{3}{4}$ свих испитаница у некој мери подржава одлагање склапања брака. На тај се начин, према њиховом мишљењу, (сеоским) девојкама пружа могућност да се школују и запосле, али и да бирају партнера. Уочена је статистички значајна генерацијска разлика у ставу испитаница према одлагању удаје ($\chi^2=12,161$, $p=0,048$, Cramer's $V=0,048$) – међу испитаницама треће генерације је значајно више оних (30,7%) које се противе каснијој удаји девојака, него међу млађим (19,4%) и средовечним (17,5%) женама. Ово је сасвим разумљиво јер се каснија удаја коси са искуством и усвојеним нормама жена старије генерације.

Генерално позитиван став према одлагању удаје додатно потврђује и то што трећина испитаница које су (биле) у браку уједно сматрају да су се рано удале. Постоји јака и статистички значајна веза између процене о раној удаји и про-

¹⁷ Мисли се на схватања која се тичу значаја брака, перцепције одлагања брачности, предбрачних сексуалних слобода, компатибилности брачне и других друштвених улога савремене жене (нпр. радне улоге) и сл.

цене о браку као препреци у остваривању личних циљева и жеља ($\chi^2=532,842$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,731$). Укључивањем генерацијске перспективе у анализу ($\chi^2=108,743$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,330$), уочава се да средовечне испитанице (34,5%) чешће од старијих (30,9%), а посебно млађих (18,8%) сеоских жена истичу да су се рано удале и да су тиме себи ограничиле шансе за остваривање других личних циљева и жеља. Ове су се жене нашле у процепу између традиционалних и (делимично) модернизованих обележја руралног родног режима, што се онда одразило и на њихово схватање, као и праксе брачности. Њихова родна социјализација обележена је, с једне стране, породичном репродукцијом патријархалних вредности брака, породице и родитељства и њима одговарајућим улогама жене, док их, с друге стране, обележја делимично модернизованих (руралних) друштвених односа и процеса препознају као легитимне, потребне и проактивне друштвене актере, разбијајући тиме традиционално утврђене обале њиховог ангажмана у приватној и јавној сфери. За разлику од њих, чак $\frac{2}{3}$ старијих испитаница не сматра да су се рано удале, нити да их је склапање брака омело у животним плановима што указује на примат традиционалних норми и очекивања од родних улога, као и прихватање ситуације смањених могућности избора, односно, прилика за другачије колосеке на животnoj путањи.¹⁸ Напослетку, искази испитаница млађе генерације указују на њихову већу индивидуалну слободу, али и могућности избора времена транзиције у брак.

За разлику од традиционалног става о чедности (сеоске) девојке као (нужној) претпоставци њеног уласка у брак¹⁹,

¹⁸ Међутим, може се поставити и питање колико су на став старијих испитаница о усклађености брака и животних аспирација утицали другачији структурални фактори који су обележили период у којем су старије сеоске жене интензивно остваривале своје животне планове.

¹⁹ Међутим, како истиче Вулетић, „у сеоском друштву девојачка невиност важнија је као друштвено пожељни модел понашања него као

данас су норме о предбрачној сексуалности флексибилније²⁰. Већина испитаница (61,8%) сматра да је за девојку данас добро да пре склапања брака има више партнера. На овај начин, барем на идејном нивоу, положај девојака је изједначен са положајем момака. Делимично прихватање става о дозвољеним предбрачним везама (а тиме и сексуалним односима) указује на то, да међу сеоским женама постоји део оних које уочавају (и потенцијално практикују) раздвајање репродуктивне и сексуалне функције партнерства/брака. Очекивано, припаднице трију генерација имају различито мишљење о интимном предбрачном животу девојке ($\chi^2=32,932$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,181$) – док је за чак $\frac{3}{4}$ млађих жена ово сасвим у реду, тек 47% оних из генерације старијих се слаже са овим ставом. Код старијих испитаница, ниже слагање са ставом о женској предбрачној сексуалности показује дубљу укорененост патријархалног морала и образаца понашања.

Резултати показују да је један од најчешћих разлога за напуштање школовања међу сеоским женама удаја и/или родитељство.²¹ Међутим, према мишљењу испитаница, оваква

елемент у пракси”. А. Вулетић, *Брак у Кнежевини Србији*, Београд: Завод за уџбенике, 215.

²⁰ То подразумева раније ступање у сексуалне односе, као и чешћу промену партнера. Међутим, о сексуалности (сеоских) жена у нашем друштву, заправо нема много истраживања, што посредно може да укаже на то да се и даље ради о табу-теми, како у животу, тако и у истраживачким круговима. Истраживање сексуалности (сеоских) жена код нас се углавном везује се за репродукцију. О предбрачној сексуалности (сеоских) жена код нас вид. у: М. Новаков, н. д.; М. Stanković, S. Miljković, G. Grbeša, A. Višnjic (2009): “General characteristics of adolescent sexual behavior: National survey”, *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, CXXXVII (7–8): 409–415; Д. Вуковић, В. Бјеговић-Микановић (2007): „Повезаност социјално-економског статуса и сексуалног понашања адолесцената”, *Српски архив за целокупно лекарство*, CXXXV (5–6): 321–325.

²¹ О овоме сведочи и наратив једне од испитаница: „*удала сам се млада, остала сам њрудна... морала сам да најуспшим школу... жао ми је јер сам била њак генерације, а сад немам ни снаје, ни времена ни њара да наставиим*” (20–29 година).

пракса требало би да припада прошлости, јер чак 91% њих сматра да жена данас не би требало да прекине школовање, уколико се уда и/или постане мајка. То посредно значи да се школовање сматра веома важним механизмом за унапређење личних социјалних шанси младе жене. Осим тога, поседовање (одређеног нивоа или профила) образовања данас представља друштвено пожељан капитал који јача укупне друштвене шансе појединца.²² Међутим, и овде постоје генерацијске разлике ($\chi^2=24,854$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,157$) – док је међу млађим испитаницама чак 81,9% оних које се у потпуности слажу са тиме да жена не треба да напусти школовање уколико се уда/роди, међу старијима је њих тек 68,5%. Интересантно, средовечне испитанице, у највећој мери, у потпуности подржавају наставак школовања (84,2%), што је највероватније резултат њиховог већ поменутог искуства подељености између традиционалних норми и модернизованих очекивања.

Модернизовано схватање односа брачне/приватне и јавне сфере видљиво је и у схватању испитаница о односу радне и брачне улоге савремене (сеоске) жене. Чак 87,3% испитаница се делимично или у потпуности слаже са тиме да би (сеоска) девојка пре удаје требало да се запосли. Тако се, заправо, сусрећемо са сасвим модерним ставом о улози жене у руралној репродукцији²³ којим се истиче важност њене економске активности и независности. Генерацијске разлике у слагању са овим ставом су присутне ($\chi^2=12,807$, $p=0,045$, Cramer's $V=0,113$) – необично је да 15,6% млађих испитаница не подржава став о запошљавању жене пре брака, док се са

²² У овом контексту, о образовању жена се може говорити као и о савременој форми мираза.

²³ То никако не значи, како ћемо касније видети, да је женина улога као мајке, супруге и домаћице запостављена. Када се жена уда и роди децу, њена улога мајке и супруге постаје примарна. То указује на раскорак праксе и ставова.

њим не слаже дупло мањи удео испитаница средње и старије генерације (7,9% и 7,8%, респективно). Објашњење је могуће потражити у самоперцепцији сопствене улоге у руралној репродукцији – с једне стране, релативна предност коју неке млађе испитанице дају улогама супруге и мајке, над улогом економски активне/независне жене, резултат је транзицијске ретрадиционализације, док је, с друге стране, она последица (дуготрајне) неповољне ситуације у којој се ове жене налазе на тржишту рада (у погледу могућности запошљавања и очување запослења).

Напоследку, испитанице се најређе слажу са тиме да би девојка пре удаје требало да живи сама – тек 35,2% жена се у потпуности или делимично слаже са овим ставом. Ово је и очекивано јер је реч о најрадикалнијем и сасвим модерном облику независности жене. Слагањем са овим ставом се, заправо, потврђује слагање са свим претходно наведеним ставовима. Уједно, његовим прихватањем, жена се перцепира као самосталан друштвени актер, независан од сопствене породице порекла, партнера, сродничке групе, заједнице. Иако је узроке оваквог резултату могуће тражити у већ поменутој радикалности описаног понашања жене, део објашњења налази се и у структуралним разлозима, односно, увиђању отежаних услова за осамостаљивање младих из родитељских породица.²⁴ И овде постоје статистички значајне генерацијске разлике ($\chi^2=16,318$, $p=0,030$, Cramer's $V=0,127$) – високо неслагање са потпуном предбрачном самосталношћу жене, карактеристично је за испитанице старије генерације (60,6%), али и, неочекивано, млађе жене (53,8%). Међу испитаницама средње генерације најмање је оних које се не сла-

²⁴ S. Tomanović, D. Stanojević, M. Ljubičić (2016): *Postajanje roditeljem u Srbiji: sociološko istraživanje tranzicije u roditeljstvo*, Beograd: Filozofski fakultet; M. Петровић, н. д.

жу са предбрачном самосталношћу сеоске жене (45,2%) и највише оних који подржавају овакво понашање (42,9%).

СЕОСКЕ ЖЕНЕ И РАЂАЊЕ

Осим што утичу на промене брачности, промене руралних родних режима обликују и обрасце и праксу рађања међу сеоским женама.²⁵ Као и у случају брачности, и овде се уочавају обрасци и праксе који инклинирају модерним стандардима и праксама. Према резултатима, просечан број деце по испитаници износи 1,7. Уколико се посматрају само жене које су рађале (79,7%), уочава се да се њихова партиципација у биолошкој репродукцији (приказана кроз просечан број рођене деце по жени) задржава на нивоу просте репродукције (2,09). Брак је и даље основни оквир за рађање – свега 4,3% жена које никада нису биле у браку су рађале.²⁶

Очекивано, између година старости испитанице и броја рођене деце постоји средње јака позитивна корелација ($r=0,414$, $p=0,000$). Приметна је статистички значајна разлика у броју рођене деце међу женама које припадају трима анализираним генерацијама ($\chi^2=17,637$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,343$) (Табела 2). Осим тога, трансформацију репродуктивног понашања могуће је прочитати и на основу увида у број деце коју су родиле мајке испитаница. У претходној генерацији, мајке испитаница су рађале просечно 2,9 детета

²⁵ Вид. и више: М. Новаков, н. д.; Ј. Ћикић, н. д.

²⁶ Ово потврђује резултате изнете у истраживањима Станковић и Пенев, Новаков, као и Рашевић. В. Stanković, G. Penev (2010): „Trendovi vanbračnih rađanja u Srbiji u drugoj polovini 20. i početkom 21. veka u širem evropskom kontekstu”, *Stanovništvo*, 1: 1–24; М. Новаков, н. д.; М. Рашевић (2006): „Фертилитет женског становништва”, *Становништво и домаћинство Србије према попису 2002. године*, Београд: Републички завод за статистику Србије – Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања – Друштво демографа Србије.

што је за 0,8 више него што износи просечан број деце жена које су рађале. Такође, приметна је и разлика у броју деце коју су родиле мајке испитаница, према генерацијској припадности ($\chi^2=96,133$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,310$) (Табела 2). Евидентно је да постоји дисконтинуитет у трансферу репродуктивних норми међу генерацијама.²⁷

Табела 2. Неке карактеристике рађања сеоских жена, према генерацијској припадности

Генерација сеоских жена	просечан број рођене деце	% жена које нису рађале	% жена које имају троје и више деце	% жена које би желеле да имају више деце*	просечан број деце коју је родила мајка испитанице	% жена за које је пожељан број деце у породици троје и више
Млађе жене	1,0	44,4	8,8	49,5	2,3	58,9
Средовечне жене	1,9	7,4	15,9	36,1	2,6	61,5
Старије жене	2,1	9,6	23,6	34,2	3,8	76,3

* односи се само на жене које су рађале

Извор: Резултати истраживања

Свега једна испитаница наводи да је усвојила дете што указује на то да пракса усвајања деце међу сеоским женама није изражена.

²⁷ Уочава се да је највећа разлика у просечном броју деце коју су родиле испитанице и њихове мајке у случају старијих сеоских жена (чак 1,7). С друге стране, разлика између репродуктивног понашања генерације најмлађих испитаница и њихових мајки је такође приметна (1,3 детета) што може да се сматра показатељем друге демографске транзиције у селу.

Већина испитаница је задовољна бројем деце коју је родила (42,1% укупног броја испитаница, тј. 54,0% оних које су рађале). Ово се посебно односи на сеоске жене које су родиле двоје и троје деце, што указује на прихваћени репродуктивни стандард. С друге стране, чак 76,1% испитаница које су родиле једно дете истиче да би желеле да имају још деце. Уколико посматрамо генерацијске разлике међу женама које су рађале, тада уочавамо да:

- међу млађим испитаницама највише је оних које истичу да би желеле да имају више деце него што су их до сада родиле (њих 49,5%) – ово је и очекивано јер је већина млађих жена родило једно дете;
- средовечне жене су углавном задовољне бројем рођене деце (54,4%), док тек нешто више од $\frac{1}{3}$ истиче да би волеле поново да рађају;
- старије испитанице су уједно и најзадовољније бројем рођене деце (56,4%); једино међу овим женама има оних код којих репродуктивно понашање (број рођене деце) превазилази личну репродуктивну норму (пожељан број деце)²⁸.

Међутим, уочава се несклад између просечног броја рођене деце (тј. актуелне праксе), жениног задовољства бројем рођене деце и става о пожељном броју деце у сеоској породици. Већина испитаница сматра да би сеоска породица требало да има троје и више деце. Ако се овоме придода непрецизан, али јасно оријентисан одговор неких испитаница „што више, то боље”, онда скоро $\frac{2}{3}$ жена наводи да би у савременој сеоској породици требало да буду значајније присутнија

²⁸ Ипак, треба нагласити да је број ових жена међу старијим испитаницама веома низак (три жене или свега 1,8% од укупног броја старијих испитаница). Како истиче једна од њих: „родила сам *т*роје... срећна сам *и*ио муж није *х*тео да имамо више деце, јер да *ј*есће, морала бих још да рађам” (60+ година).

рађања вишег реда. С друге стране, свега $\frac{1}{3}$ испитаница сматра да је проста репродукција (двоје деце) пожељна и довољна, док занемарљиво мали број испитаница (0,6%) сматра да су ниске репродуктивне норме најпожељније (једно дете у породици). Приметна је статистички значајна генерацијска разлика у погледу пожељног броја деце у породици ($\chi^2=20,070$, $p=0,029$, Cramer's $V=0,142$) (Табела 2). Чак 76,3% испитаница старије генерације сматра да би у сеоској породици требало да буде троје и више деце – истог мишљења је 61,5% жена средње и 58,9% млађе генерације.

Без обзира на преференције у погледу њиховог броја, испитанице високо вреднују децу – деца су вредности по себи. За 91,5% жена, деца су смисао брачног живота – с обзиром на хомогеност мишљења, не чуди што резултати не показују статистички значајну разлику међу генерацијама. Раније анализе указују на то да међу сеоским женама и даље постоји преференције у погледу пола детета.²⁹ Међутим, у овом истраживању, то није случај: девет од десет испитаница истиче да им није битно ког пола је дете. Упркос овом, готово униформном ставу, уочава се да постоји статистички значајна разлика у процени важности пола детета у зависности од генерацијске припадности испитанице ($\chi^2=6,330$, $p=0,042$, Cramer's $V=0,113$) – очекивано, старије испитанице (11,7%), чешће од млађих (5,7%) и средовечних жена (5,1%), истичу да им је пол детета важан. Ове жене наглашавају значај мушког детета које би могло да буде наследник породичног имања.³⁰

²⁹ Тако, Павићевић истиче да и даље постоје „присутна правила у вези са полом детета. Наиме, уколико би жена прво родила мушко дете, често се није одлучивала за друго. Рођењем сина била је испуњена њена репродуктивна улога... Кључ за рађање другог детета био је, дакле, женски пол првенчета...”, што Новаков посредно потврђује. А. Павићевић (2006): *Брак, породица и њолини морал у Србији у другој њоловини 20. века*, Београд: САНУ, 259–260; М. Новаков, н. д.

³⁰ Како истиче једна од њих: „жао ми је што нисмо имали мушко дете... имала сам њобачај са сином... имамо две ћерке, обе су отишле да

Иако испитанице потврђују важност деце за опстанак брака, уочен је отклон од традиционалног схватања брака као вечне и нераскидиве заједнице. Већина сеоских жена (57,5%) сматра да деца нису довољан разлог за останак у браку у којем су нарушени партнерски односи. Међутим, приметне су генерацијске разлике ($\chi^2=74,852$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,386$) – док чак $\frac{3}{4}$ млађих испитаница сматра да брак треба окончати уколико партнерски односи нису функционални, истог је мишљења тек нешто више од трећине (35,5%) старијих жена.

У истраживању улоге сеоских жена у биолошкој руралној репродукцији, посебну пажњу треба посветити и контроли рађања, с обзиром на то да је примена контрацептивних средстава један од важних фактора обликовања фертилитета данас. Применом контрацептивних средстава одређује се пожељан број рађања (најчешће, редуковање зачећа вишег реда), време зачећа, као и размак између сукцесивних трудноћа. Нека савремена домаћа истраживања показују да девојке/жене још увек оклевају у примени контрацептивних средстава, сматрајући их непогодним.³¹ Ово се додатно односи на село, где се жене, још увек, у значајној мери ослањају на „традиционалну, а уз то и неефикасну контролу рађања“³². Тако, међу испитаницама које су рађале, трећина наводи да нису користиле никаква контрацептивна средства и плани-

живе у ираду и немају жељу да се врати, а овде би могле да буду своје изде... брине нас шта ће бити са имањем кад нас не буде, како ће се завршити сав наш мукотрпни рад” (60+ година).

³¹ К. Боричић, М. Васић, Ј. Грозданов, Ј. Гудељ Ракић, М. Живковић Шуловић, Н. Јаховић Кнежевић, В. Јовановић, Б. Килибарда, Т. Кнежевић, М. Крстић, Д. Миљуш, Н. Мицковски Каталина, Д. Симић (2014): *Резултати истраживања здравља становништва Србије 2013. година*, Београд: Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”; А. Kuburović (2003): „Stavovi studenata relevantni za buduće reproduktivno ponašanje”, *Stanovništvo*, 1–4: 43–63.

³² М. Новаков, н. д., 89.

рале трудноће (како њихов број, тако и временску дистанцу између сукцесивних зачећа). Свака пета сеоска жена која је рађала, истиче да је тек делимично планирала трудноћу/трудноће, у смислу ограничавања њиховог броја, али не и момента зачећа. Приметно је да су средовечне жене које су рађале (36,7%), чешће од млађих (33,0%) и старијих (32,7%), истичале да нису планирале своје трудноће ($\chi^2=92,032$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,305$).

У овом истраживању, свака четврта испитаница, односно, свака трећа сеоска жена која је рађала, наводи да је имала барем један намеран прекид трудноће.³³ Удео жена које су имале абортус расте са бројем рођене деце – свега 6,1% испитаница које до сада нису рађале наводи да су имале абортус, док о овоме искуству сведочи чак 43,8% испитаница са троје и више рођене деце. Жене које наводе да су имале макар један абортус, родиле су у просеку више деце (2,2 детета) него жене које нису имале намеран прекид трудноће (1,5 дете). Наведени подаци недвосмислено упућују на раније уочени образац да се намерни прекид трудноће међу сеоским женама користи као контрацептивно средство, посебно када је реч о рођењима вишег реда.³⁴ Присутне су статистичке значајне разлике у искуству абортуса међу женама различитих генерација ($\chi^2=25,736$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,228$) – док је међу млађим женама тек 12,1% имало абортус, међу средовечнима то искуство имало је 33,7% жена, односно, 33,9% старијих испитаница.

За разлику од традиционалног друштва у којем су зачеће и трудноћа били означени као елементи женског света,

³³ Подаци о броју сеоских жена са искуством абортуса нешто су другачији од резултата које наводи Новаков, према којима је скоро свака друга жена у анализираним селима у Војводини имала (барем један) абортус. Иста ауторка посебно истиче проблем вишеструких абортуса. М. Новаков, н. д.

³⁴ С. Стојшин (2008): *Абортус – друштвени аспект и могућности његовог исцртавања*, Нови Сад: Школска књига.

са одређеним призвуком мистичности и табуа³⁵, у савременом друштву планирање прокреације постаје заједничка одлука и активност партнера³⁶. Овакав, модернизован образац, уочава се и међу сеоским женама – чак 81% испитаница које имају децу наводи да су одлуку о (не)рађању детета доносиле заједно са партнером/супругом. Тиме се, уједно, потврђују резултати ранијих анализа.³⁷ С друге стране, о традиционалној пракси доношења одлуке о рађању сведочи искуство сваке пете испитанице. Ова пракса има два облика: први, у којем главну одлуку о рађању доноси жена³⁸ и други, у којем партнер/супруг има главну реч и у вези са прокреацијом³⁹. Генерацијске разлике у погледу главног актера у доношењу одлуке о рађању су приметне ($\chi^2=103,589$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,321$) – код жена свих генерација то је најчешће заједничка одлука, при чему је то најизраженије код средовечних испитаница.⁴⁰ Млађе жене (14,4%), чешће од средовечних (11,4%) и старијих (13,3%), наводе да је то била само њихова одлука. Обрнута је ситуација када супруг доноси одлуку о рађању – то је био случај за 8% старијих, 3,6% средовечних и 4,4% млађих жена.

Осим што упућују на делимично модернизован образац прокреације, резултати указују и на делимично трансформиран образац схватања родитељске улоге међу сеоским женама. Приметан је изванредан отклон од изједначавања родитељ-

³⁵ Ж. Требјешанин (2008): *Представа о дејствију у српској култури*, Београд: СОФОС.

³⁶ S. Tomanović, D. Stanojević, M. Ljubičić, н. д.

³⁷ М. Новаков, н. д.

³⁸ Ово одговара Требјешаниновим наводима о трудноћи као женској ствари. Ж. Требјешанин, н. д.

³⁹ Понекад се и партнерови/супругови родитељи појављују као особе које могу да утичу на одлуку о рађању.

⁴⁰ 84,9% средовечних жена истиче да су одлуку о рађању доносиле заједно с партнером/супругом, док то исто наводи 78,9% млађих и 76,7% старијих испитаница.

ске и брачне улоге – он је најочљивији међу млађим женама, иако нема статистички значајне разлике међу испитаницама различитих генерација по овом питању ($\chi^2=9,167$, $p=0,164$, Cramer's $V=0,095$).

Ванбрачно рађање за већину испитаница (68,2%) више није неприхватљиво. Такође, већина (80%) истиче да стигма ванбрачно рађање више нема родни предзнак, односно, ванбрачно рађање се не перцепира као „женска срамота”. Међутим, има и оних чије искуство сведочи о другачијем третману.⁴¹

Доношење одлуке о рађању комплексно је интимно питање детерминисано бројним факторима (биолошки, психолошки, социјалнодемографски, културни, социјалноекономски, правно-политички), чије деловање „није ни униформно нити унилинеарно”⁴². Најизраженији утицај на доношење одлуке о рађању међу сеоским женама има економски фактор тј. финансијске могућности за регулисање трошкова фертилитета (4,19).⁴³ Утицајност овог фактора је и очекивана, с обзиром на услове и исходе економске руралне (ре)продукције. Други, најзначајнији фактор који обликује одлуку о рађању, јесте брачно искуство (3,72). Притом, жене сматрају да су односи са партнером важнији него сам брачни статус.⁴⁴ На трећем месту по утицајности су лична обележја испитанице (3,31) – у овој групи фактора, испитанице посебно истичу женине године (3,59) и њену запосленост (3,57). Истицањем био-демографског фактора заправо се указује на важност

⁴¹ О овоме сведочи искуство млађе испитанице: „са 19 сам родила деце... муж ја прво није прихватио... после 10 година ја је прихватио и онда сам се удала за њега и родила и групо деце... многа сам ишла свих тих година... село је увек гледало чудно на моје деце, ишли су се ко је отац... на крају сам успела да се изборим... тек сад сам почела да живим...”.

⁴² J. Čikić, н. д., 105.

⁴³ На скали од 1 (без утицаја) до 5 (изразито велик утицај).

⁴⁴ Односи се мужем/партнером процењују се као веома важан фактор (4,20), док је удаја средње важна (3,22).

женине способности и спремности да рађа како би се осигурао позитиван исход трудноће, док се запослење повезује са важношћу економског фактора. Претходно родитељско искуство се перцепира као мање важан фактор доношења одлуке о рађању (2,42) – притом се пол претходно рођене деце, сматра мање важним (2,17) од њиховог броја (2,67). Напослетку, утицај сродника процењује се као најмање битан чинилац одлуке о рађању међу сеоским женама (2,17), што потврђује отклон од традиционалних образаца рађања. Ово се посебно односи на утицај који (могу да) врше женини/мужевљеви родитељи (2,09).⁴⁵ Резултати показују статистички значајне генерацијске разлике у погледу утицајности неколико фактора:

- а) брачног искуства ($\chi^2=28,575$, $p=0,027$, Cramer's $V=0,169$) – најважније за старије испитанице;
- б) сродничког утицаја ($\chi^2=38,168$, $p=0,000$, Cramer's $V=0,195$) – утицај сродника најизраженији у генерацији средовечних сеоских жена и
- в) броја претходно рођене деце ($\chi^2=16,175$, $p=0,033$, Cramer's $V=0,129$) – најважнији за средовечне испитанице.

ЗАКЉУЧАК

Резултати истраживања показују да постоје генерацијске разлике у схватању и праксама брачности и рађања. Очекивано, ове разлике најизраженије су уколико се упореде припаднице млађе и старије генерације сеоских жена. Старије сеоске жене су, по пракси и схватању брака и рађања, најтрадиционалније, што је резултат њихове родне соција-

⁴⁵ О томе да овакав утицај не постоји или га, што је вероватније, испитанице не доживљавају као социјални притисак приликом доношења одлуке о рађању, сведочи податак да чак 92,2% њих не сматра овај фактор битним (од чега га, чак 85,8% сматра потпуно неважним). Такође, ни број деце коју је родила мајка испитанице нема, значајнији утицај на одлуку испитаница о рађању (2,24).

лизације која је обликована обележјима традиционалног руралног родног режима (нпр. примат биолошко-репродуктивне и експресивне улоге жене, традиционални морал, значајно ослањање на бесплатне женске ресурсе у приватној сфери, индивидуалне потребе жене у другом плану). С друге стране, међу млађим сеоским женама, приметан је отклон од традиционалног схватања и праксе брачности и рађања (одлагање склапања брака и рађања, планирање трудноће, либералнији ставови о жени у улози партнерке/супруге и мајке, веће прихватање ванбрачног рађања). Међутим, овај отклон је делимичан, што је последица делимично трансформисаног руралног родног режима. Иако су уочени неки елементи његове трансформације/модернизације (нпр. пораст значаја образовања и економске активности жене, нова улога жене у јавној сфери, индивидуализација), обележја актуелног руралног родног режима ипак су оптерећена структурним карактеристикама друштва, полупериферије и руралног не-развоја⁴⁶ које блокирају трансформацију вредности/циљева којима жене теже, а још више могућности којима жене располажу за њихово достизање.

Генерациски отклон од традиционалних схватања, стандарда и пракси приметнији је у домену брачности него рађања. Иако су за млађе сеоске жене карактеристичне редуковане репродуктивне норме и одлагање рађања као резултат одлагања брачности, родитељство је и даље веома важан елемент њиховог личног идентитета. Ипак, уочава се (делимичан) отклон од изједначавања родитељске и брачне улоге, као и (делимично) уклоњена стигма ванбрачног рађања (више у идеационој, него практичној равни). Све ово може се сматрати базичним показатељима друге демографске транзиције у српском селу.

⁴⁶ Marina Blagojević (2010): н. д., 22.

Иако је било очекивано да ће резултати највећи акценат ставити на специфичности и разлике између пракси и схватања млађих и старијих сеоских жена, испитанице средње генерације су се такође показале веома интересантним за анализу – њихова схватања о браку и рађању, а посебно праксе и норме указују на специфичан положај ових жена. Њих су рурална структура и рурални родни режим суштински ставили у процеп између реалних и потенцијалних улога у јавној и приватној сфери. То је, коначно, довело до тога да средовечне жене покушавају да, својим понашањем у сфери брака и рађања, али и јавног живота, одговоре на дупле стандарде што их доводи у ситуацију несклада између очекивања (како личних, тако и очекивања других) и могућности да на та очекивања одговоре.

Напоследку, резултати указују на својеврсно генерацијско раслојавање руралног родног режима. Оно је, заправо, и очекивано и повезано са променама структуралних услова у којима су се формирале и у којима живе припаднице три анализиране генерације сеоских жена (социјализам, постсоцијалистичка транзиција и посттранзицијско друштво), као и разликама у њиховој родној социјализацији. Но, генерацијско раслојавање није толико изражено и дубоко као што би се могло очекивати. То је последица већ поменуте позиције полупериферије српског друштва и српског села, (недовршених) транзицијских промена и наметања (квази) традиционалних вредности које отежавају трансформацију руралног родног режима. У таквим околностима, друштвене шансе сеоских жена су битно лимитиране што утиче не само на њихову перцепцију брака и рађања, већ и додатно отежава биолошку руралну репродукцију⁴⁷.

⁴⁷ Благојевић истиче да се, према феминистичкој демографији, „проблем ниског natalитета (карактеристичног за наше село – прим. аут.) пре може објаснити недостатком модернизације и недостатком

Prof. JOVANA M. ČIKIĆ, PhD
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Department of Sociology
Dr Zorana Đinđića 2, Novi Sad, Serbia
E-mail: jovana.cikic@ff.uns.ac.rs

TRANSFORMATION OF MARRIAGE AND BIRTH IN THE MODERN SERBIAN VILLAGE

SUMMARY: Rural women are perceived as a strength of rural development, especially when it comes to rural demographic renewal. Their participation in rural biological reproduction is shaped by numerous factors noticeable in the features of rural gender regime. Furthermore, chances, roles and statuses of women are determined by generation. The aim of the paper is to analyse generational differences in practices and perception of marriage and childbirth among rural women. It is assumed that there are generational differences in the perception and practices of marriage and childbirth (especially between older and younger rural women) and that they can be explained by the characteristics of the rural gender regime. The analysis is based on the results from a survey of 503 rural women from 14 villages in Vojvodina. The sample was defined in two stages – first, the villages were selected (based on population size and municipal development) and afterwards, sample of female respondents in each previously selected village (respecting the criteria of legal age and residency). Results confirmed generational differences in perceptions and practices of marriage and childbirth. Those differences were most obvious between younger and elderly women. Elderly women were the most traditional whilst perceptions and practices of younger women were the most

индивидуализације него њиховом раширеношћу у друштву Србије, које је хронично неразвијено и сиромашно... Низак фертилитет је, пре свега, одређен: 1. изразито ниским квалитетом свакидашњег живота, и 2. изразито неповољним положајем жена у породици и друштву. М. Благојевић (1997): 68; Вид. у: М. Благојевић Хјусон (2011): *Жене и мушкарци у Србији: ишта нам њоворе бројеви?*, Београд: UN WOMEN, 30.

apart from traditional understanding of marriage and childbirth. That can be explained by partially transformed rural gender regime. Results also indicated generational stratification of rural gender regime. However, it was not as deep as it was expected. This is a consequence of the position of the semi-periphery of Serbian society and the Serbian rural areas, (unfinished) transitional changes and the imposition of (quasi)traditional values that make rural gender regime difficult to transform. Under such circumstances, rural women's social chances are significantly limited which affects not only their perceptions of marriage and childbirth, but also additionally troubles biological rural reproduction.

KEYWORDS: marriage, childbirth, rural women, generational differences